

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Fakulta sociálních věd

Bakalářská práce

2007

Bc. Matěj Stropnický

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Fakulta sociálních věd
Institut mezinárodních studií
Katedra mezinárodních teritoriálních studií

Počátky Pražského jara ve francouzském tisku

Autor práce: Bc. Matěj Stropnický
Vedoucí práce: Michel Perottino, Ph.D.

Semestr a rok: LS 2007

prohlášení autora

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury. Za pomoc při jejím zhotovení děkuji doktoru Michelu Perottinovi za praktické vedení, Jaroslavu Šabatovi za osobní inspiraci, pracovnícím a pracovníkům Národní knihovny za místy až nespravedlivě shovívavý přístup k mému způsobu práce a Ireně Koutské za přehlédnutí francouzského resumé.

Práce obsahuje 69 773 znaků mimo přílohy.

V Praze dne 21. května 2007

Bc. Matěj Stropnický

obsah

prohlášení autora	3
obsah	4
motto	5
úvod	6
I. obrodný proces podle KSČ / úvod	11
A. od října k prosinci: mírnící se represe	12
B. od prosince k lednu: utajovaný vnitrostranický boj	14
C. od ledna k březnu: nástup nového vedení, smršť slibů i požadavků	16
i/ kádrové výsledky pléna	16
ii/ Novotného puč?	18
iii/ nová politika nového vedení	19
iv/ příprava nadcházejícího pléna a první varování z Drážďan	21
v/ plénum přelomu března a dubna	22
D. závěr	24
II. sebeobroda společnost / úvod	25
A. spisovatelé	25
B. studenti	28
C. novináři	29
D. církve	30
E. ostatní skupiny a jednotlivci	31
F. závěr	34
III. Pražské jaro jako proces / úvod	35
A. Les Temps modernes - Socialismus k přepracování	35
B. Lettres françaises - toto jaro v Praze	38
C. závěr	42
závěr všeho	43
resumé	45
prameny a literatura	47
teze bakalářské práce	48

Konec léta

*Jen v prvním setu náznak boje.
Ztracená fair play pro playboye.
Ve středu zkazili to léto
jako míč s falší pod raketou.
Nikdo je víc hrát nedonutí,
když klec je pořád na spadnutí...*

*S řeckými ohni zhaslo léto
i tatíčkovcům se štafetou:
když do ulic vjel po ránu
dar od východních Slovanů...*

*A stmívá se už navždy k tomu létu
smrtné zábavy.
Je to jen šed', šed' přehozená světu
náhradou za barvy.*

/ Ivanu Wernischovi, 5. března 1978 /

Jan Zábrana¹

Když se tedy lid odevšad se shluknuv sem dostavil a shlédl rakev na marách, nastalo všeobecné nesmírné volání a zmatené bědování. (...) Nařikající dav svými výkřiky brzy oplakával ztrátu dobrého správce vlasti a národa a vychvaloval jeho činy, brzy vysílal úpěnlivé prosby k lichým jménům vybájených strašáků. (...) To však ještě nebylo poslední dějství truchlohry. Smuteční nářky se prodlužovaly nejméně tři dny, často na celý týden. (...) Potom následovaly četné nové a nové občůzky kolem ohně a posuňkové tance. Hlasitými prosbami do dálky se rozléhajícími vyžadovali si na oněch bozích nového knížete, moudrého, spravedlivého, bdělého a vítězného.

Pavel Stránský²

¹ Zábrana, Jistota nejhoršího, str. 60

² Stránský, O státě českém, str. 310

úvod

Cílem této práce je zjistit, přiblížit a analyzovat vývoj recepce a interpretace událostí první poloviny Pražského jara ve francouzském periodickém tisku. Práce má výzkumný charakter, bude se opírat především o prameny, které takto, pokud je autorovi známo, nebyly dosud samostatně sledovány. Vedle periodického tisku francouzského původu a ve francouzském jazyce bude jako důležitý pramen využíván přehled usnesení a dokumentů ÚV KSČ z roku 1968, vydaný v ČSSR o rok později.³ Tento pramen bude sloužit především pro srovnání skutečných oficiálních závěrů jednotlivých fází vývoje a jejich interpretaci v tisku. Pro u historické práce nutnou znalost postupu událostí a to i takových, které tehdejší tisk bezprotředně nezaznamenal, ať už z jakýchkoli důvodů, bude využita chronologická rekapitulace celého vývoje tak, jak ji otiskl časopis Svědectví.⁴

Práce naopak nebude analyzovat literaturu zabývající se tímto obdobím, a to ani tehdejší ani následnou, ani československou ani zahraniční. Literatury ovšem vyšlo velmi mnoho, zejména psané bývalými účastníky obrodného procesu, ať už Zdeňkem Mlynářem, Ivanem Svitákem, A. J. Liehmem nebo Petrem Pithartem, několik knih o roce šedesát osm napsal rovněž Pavel Tigrid. Soustředí se na okamžité informování o procesu a jeho jednotlivých fázích a událostech tak, jak byly prezentovány francouzskému čtenáři tisku v době dění samotného.

Pro další užití pojmu Pražské jaro je nezbytně nutné tento termín vymezit. Petr Pithart ve své esejisticky psané analýze příčin neúspěchu tzv. obrodného procesu v ČSSR Osmašedesátý, navrhuje hranice Pražského jara takto: „Říjnové plenární zasedání Ústředního výboru KSČ v roce 1967 nicméně vstoupilo do moderních československých dějin.(...) Obrodný demokratizační

³ Rok šedesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KSČ, Svoboda, Praha 1969

⁴ K.Z. (zkratka), Přehled událostí v ČSSR (1. říjen 1967 – 21. srpen 1968), v: Svědectví, ročník IX, č. 34-35-36, str. 361-94

proces ve vší tajnosti začal.“⁵ Přesné datum jednání neuvádí ani Pithart, který však data neuvádí většinou, ale ani soubor dokumentů Rok šedesátý osmý, který obsahuje předsednictvem ÚV KSČ dodatečně 4. března 1968 vydanou zprávu o říjnovém, prosincovém a lednovém plénu ÚV, ale až Svědectví pod zkratkou autora K.Z.: bylo to ve dnech 30. a 31. října 1967.⁶ Proč ovšem toto datum? Na tom se shodují všechny citované zdroje: zde poprvé zazněla na nejvyšším stranickém fóru Komunistické strany Československa (dále KSČ), tj. na plenárním zasedání jejího Ústředního výboru (dále ÚV), kritika vedení strany v čele s 1. tajemníkem Antonínem Novotným. V bodě programu tezí o postavení a úloze strany v současné etapě vývoje naší socialistické společnosti⁷ vystoupil 1. tajemník ÚV Komunistické strany Slovenska (dále KSS) Alexander Dubček s výhradou, že materiály jsou ÚV předkládány v jiné podobě, než je předsednictvo schválilo, a že je to u Novotného obvyklé.⁸ Venku zároveň probíhala demonstrace pražských studentů za zlepšení ubytovacích podmínek ve strahovských kolejích a delegace vedení strany měla večer odletět do Moskvy na oslavy 50. výročí Velké říjnové socialistické revoluce (VŘSR). „Vznikla hotová vřava a zároveň snad první, spontánní, nekontrolovaná a nekontrolovatelná diskuse v plénu ÚV KSČ.“⁹ Teze byly však víceméně přijaty s tím, že budou dále diskutovány na příštím plénu v prosinci. Začátek nesmělý, ale přece jednoznačný.

Konec obrodného procesu datuje Petr Pithart takto: „Československý experiment - z hlediska upřímných reformních komunistů - skončil dne 28. srpna, v den, kdy delegáti slovenského sjezdu KSS rozhodli, že ‚vysočanský sjezd‘ nebyl sjezdem platným, a že tudíž volbu nového Ústředního výboru

⁵ Pithart, Osmašedesátý, str. 84-5

⁶ K.Z. (zkratka), Přehled událostí v ČSSR (1. říjen 1967 – 21. srpen 1968), v: Svědectví, ročník IX, č. 34-35-36, str. 361

⁷ srov.: Rok šedesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KSČ, str. 9

⁸ tamtéž

⁹ autor neuveden, Československé jaro 1968, v: Svědectví, ročník IX, č. 34-35-36, str. 149

neuznávají.“¹⁰ Autorovo tvrzení, že vysočanský sjezd byl z oficiálních dokumentů strany vymazán, byť se jeho vůle projevila kooptováním osmdesáti tam zvolených nových členů ÚV,¹¹ a že tedy, lze dodat, začalo opět upravování historie, lze snadno dokázat: v již citovaných dokumentech ÚV KSČ z roku 1968 o vysočanském sjezdu není ani zmínka. Osmdesát nových členů ústředního výboru označuje tento dokument jako „80 soudruhů a soudružek, kteří byli jako delegáti XIV. sjezdu řádně doporučení okresními a krajskými konferencemi strany do ÚV KSČ.“¹² Stanoveno takto, trvalo Pražské jaro, jak bude chápáno i v této práci, od 31. října 1967 do 28. srpna 1968, tedy deset měsíců. Vysočanský sjezd chápe jako důležitější bod vyznačující konec obrodného procesu než vpád vojsk proto, že právě zde se naposledy rozhodovalo svobodně a bez přímé kontroly Moskvy. A svobodné rozhodování bylo hlavním mottem obrodného procesu Pražského jara. Ovšem toto vymezení je nutně spíše pracovní a je možné zvolit i jiná data. Počátky Pražského jara tak bude práce sledovat v období od říjnového pléna 1967 do pléna na přelomu března a dubna 1968, kdy bylo dosaženo změny v nejvyšší státní funkci a prezidentem republiky byl zvolen Ludvík Svoboda.

Závěry vycházející z toho, zda obrodný proces považovali za zahájený resp. ukončený reformní komunisté, tj. ti, kdo připravili a prováděli politiku Pražského jara spolu s Alexandrem Dubčekem v duchu socialistické demokracie, nejsou autoritativní. Například již citovaný text Československé jaro 1968 odpočítává dny Pražského jara až od lednové pléna ÚV KSČ, na němž v pozici 1. tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného vystřídal Alexander Dubček a předchozí pléna označuje za předhistorii.¹³ Naopak rovněž zmíněný přehled dat procesu rovněž publikovaný ve Svědectví zase končí již vpádem vojsk

---

¹⁰ Pithart, Osmašedesátý, str. 87

¹¹ tamtéž, str. 88

¹² Rok šedesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KSČ, str. 304

¹³ autor neuveden, Československé jaro 1968, v: Svědectví, ročník IX, č. 34-35-36, str. 147

v noci z 20. na 21. srpna 1968.¹⁴ Takových příkladů odlišného vymezení lze najít mnoho, někdy se o začátku mluví v souvislosti s IV. sjezdem Svazu československých spisovatelů v létě 1967, jindy o konci až v souvislosti se srpnem 1969. Nejpravděpodobnější je zřejmě, že začátek nebyl v jediné události, ale v mnoha dílčích, a to nejpozději v průběhu druhé poloviny šedesátých let. Ovšem zde bude sledován obrodný proces, tedy to, co jím mysleli reformní komunisté.

V práci bylo nezbytně nutné se částečně odchýlit od původních tezí a to zejména v rozsahu sledovaného období i v tom, co se týče výběru periodického tisku. Ukázalo se totiž v průběhu výzkumu, že rozsah informování francouzských sdělovacích prostředků o Pražském jaru byl zcela mimořádný. Zatímco ještě v říjnu 1967, tedy před započítáním pražského jara, jak je zde definováno, se o ČSSR objevuje také i jen jedna krátká zpráva (do 1500 znaků) za čtrnáct dní, navíc s obrodným procesem nesouvisející, nejpozději od března i celá tisková strana denně. V takovém rozsahu nebylo z kapacitních důvodů možné všechny zamýšlené prameny zkoumat, znamenalo by to zpracovat asi tisíc článků. Proto bylo období zkráceno na pět měsíců „počátků“ Pražského jara a výběr periodik zderukován na tři: *Le Monde*, *Les Temps modernes* a *Lettres françaises*.

Ani tato volba nebyla náhodná. Byla vedena snahou zachytit jednak různost pohledu vycházející z odlišné periodicity, jednak konfrontovat obrodný proces v ČSSR s různě odstupňovaným levicovým tiskem. Z těchto dvou úhlů lze zvolená periodika charakterizovat následovně. *Le Monde*, řízený Hubertem Beuve-Mérym, patřil tehdy i dnes mezi nejprestižnější světové deníky. Jeho zaměření je liberální levý střed. Měsíčník *Les Temps modernes* byl vydáván Jeanem-Paulem Sartrem, který sám sebe ve vztahu k socialismu vždy označoval jako „compagnon de route“. Nečlen, ale aktivní sympatizant.

---

¹⁴ K.Z. (zkratka), Přehled událostí v ČSSR (1. říjen 1967 – 21. srpen 1968), v: Svědectví, ročník IX, č. 34-35-36, str. 394

Jednoznačně prokomunistický týdeník *Lettres françaises*, který řídil spisovatel Louis Aragon, je zde zástupcem tisku komunistického. Srovnání tak bude obsahovat analýzu deníku, týdeníku a měsíčníku z levého středu přes angažovanou levici po levici komunistickou.

Nikoli nevýznamným hlediskem práce, které je zde závěrem nutno objasnit, je volba tisku právě francouzského. Lze konstatovat, že historické vztahy Čechoslováků a Francouzů byly od konce první světové války spíše nadstandardní. Po určitém odmlčení způsobeném postupem Francie v Mnichově, právě v průběhu šedesátých let došlo k navázáním nových styků. Druhým a možná významnějším faktorem výběru byla však okolnost, že Francie se stala v témže roce 1968 jedním ze světových dějišť dalšího kola humanizačního úsilí lidstva, vedle Prahy je Paříž hlavním symbolem onoho roku.

Práce se bude tématu věnovat v následující struktuře. V první, chronologické části se soustředí na vývoj intenzity dílčího informování o politických událostech Pražského jara v deníku *Le Monde*, tj. obrodným demokratizačním procesem samým tak, jak jej připravovala a prováděla KSČ. Druhá část této studie bude zaměřena na informování deníku *Le Monde* o postupné emancipaci jednotlivých složek společnosti v ČSSR, i těch na straně původně závislých, i těch samostatně nově vzniklých. V poslední části se práce analýzou několika rozsáhlých reportážně-analytických materiálů publikovaných v časopisech *Les Temps modernes* a *Lettres françaises*, pokusí zachytit Pražské jaro jako dějinný proces a zohlednit tak i některé jeho protiklady.

I/ obrodný proces podle KSČ / úvod

Jelikož se v této první části práce bude zabývat zejména stranickému dění v KSČ a jeho odrazu v deníku *Le Monde*, bude chronologie jednotlivých období ohraničena vždy jednáním ÚV strany. V období sledované části obrodného procesu od 31. října do 5. dubna proběhla celkem čtyři. Práce v této části vychází z dostupných zdrojů Národní knihovny ČR, ze svázaných ročníků deníku *Le Monde*, limitovaných ovšem faktem, že několik vydání z klíčových dnů chybí. Fakt, že některá data chybí, byl zjištěn náhodou při pročítání textu z 8. března 1968, který odkazuje na datum 14.-15. ledna. Při snaze si oživit obsah takto vzpomínaného textu, však nebylo ono datum vůbec nalezeno. Proto bylo nutné zpětně znovu prohledat i již probrané měsíce a zkontrolovat, zda nedošlo někde nevědomému opominutí. Ukázalo se, že jich chybí celá řada, na což je v práci průběžně upozorňováno. Je s podivem, že *Le Monde* uschovává podle všeho jen Národní knihovna. Nemá je ani Akademie věd, ani Parlamentní knihovna, ani ČTK, ani Francouzský institut. Číslo byla stažena ze všech knihoven, takže jiné knihovní instituce nemá smysl prohledávat. Komu asi stálo za to, podle všeho již počátkem roku 1969, kdy se starý ročník dává vázat, pečlivě odstranit zmínky o svém nestrategickém politickém postupu? Je to možné brát za další možný, nepřímý důkaz toho, že bylo správně zvoleno datum pro konec Pražského jara 28. srpna 1968? Jinde se vydání nepodařila sehnat, proto v těchto případech, na něž bude vždy zřetelně upozorněno, bude práce čerpat z citací a parafrází příslušných vydání *Le Monde* ve Svědectví, exilovém časopise vydávaném novinářem a publicistou Pavlem Tigridem. Hlavním zdrojem *Le Monde* je tisková agentura Agence France Press (dále AFP), a také agentury americké AP a UPI, případně britská Reuter a československá ČTK. Zvláštním korespondentem *Le Monde* v Československu, resp. z počátku zřejmě podle domicilů

sidelně ve Vídni, je Michel Tatu. Další autoři budou představeni na příslušné místě.

A/ od října k prosinci: mírnící se represe

Přestože již na říjnovém plénu ÚV KSČ došlo k oné první nevidané kritice většinového vedení strany v čele s prezidentem a 1. tajemníkem Antonínem Novotným od Alexandra Dubčeka a dalších, ohlasy tohoto počátku byly minimální. Le Monde o plénu nepřináší žádnou okamžitou informaci a to ani v tom smyslu, že se jednání uskutečnilo.¹⁵ Do určité míry to může být dáno tím, že v době, kdy jednání ÚV KSČ řídil Antonín Novotný, neposkytovalo své výstupy veřejnosti.¹⁶ Kritické pak zcela zřejmě tajilo. Ostatně v hlasování se kritika projevila jen menšinou, návrhy předsednictva, tzv. říjnové teze, byly přijaty i v pozměněné podobě.¹⁷

První relevantní zmínka o tom, že se něco děje, se v Le Monde objevuje ve vydání z neděle a pondělí 12. a 13. listopadu. Text přináší stručnou zprávu o tom, že před několika dny došlo k demonstraci pražských studentů proti ubytovacím podmínkám ve strahovských kolejích. Několik jich bylo během protestu zadrženo, ale podle citované ČTK, se zvláštním poukazem na to, že jde o ni, neboť jinak se článek opírá o Agence France Press (dále AFP), a státní agentura není považována za spolehlivý zdroj informací, že byli po krátké době propuštěni.¹⁸ Tato zpráva je zpřesněna o pět dní později (již tedy téměř tři týdny po události samé) s odkazem na časopis Kulturní tvorba s tím, že předmětem kritiky studentů byla prý „katastrofická situace osvícení a topení ve studentských ubytovnách“.¹⁹

¹⁵ srov.: Le Monde XXIV. ročník, listopad 1967

¹⁶ srov.: Michel Tatu, „Le presidium du parti s'engage a publier un compte de ses travaux“, Le Monde XXV, 9. února 1968, str. 6

¹⁷ autor neuveden, Československé jaro 1968, v: Svědectví, ročník IX, č. 34-35-36, str. 149

¹⁸ AFP, „Manifestations d'étudiants pour protester contre les conditions de logement et les brutalités policières“, Le Monde XXIV, 12-13. listopadu 1967, str. 2

¹⁹ AFP, „Des étudiants de Prague ont manifesté pour protester contre les conditions d'existence“, Le Monde XXIV, 18. listopadu 1967

Studenti podle textu sešli z Petřína a srazili se s policií před čtrnácti dny, dvanáct jich bylo raněno a též několik policistů.²⁰ K případu se Le Monde vrací ještě jednou, 28. listopadu: Celý protestní pochod je již detailně popsán včetně přesné datace, 31. října, tedy v době závěru říjnového jednání ÚV. List zvláště upozorňuje na fakt, že „v rozporu se současnou praxí většiny „bratrských zemí“ a donedávna i Československa, neváhal tisk o případu informovat“.²¹ Mladá fronta, orgán Svazu socialistické mládeže (dále SSM), upozorňuje zvláštní zpravodaj Le Monde pro tuto oblast Michel Tatu, u něhož jde o první příspěvek ve sledovaném období, požaduje dokonce důsledné prošetření případu a zveřejnění jeho výsledků. K případu se list vrací ještě v březnu. Ministerstvo vnitra k tomu vydává zvláštní komuniké, zmíněné též v Le Monde: instrukce byly tehdy netolerovat žádnou formu manifestací. Má dojít k omluvě raněným. Pro příště mají tyto činnosti zajišťovat zkušenější policisté s přímou odpovědností. Nové instrukce budou přijaty tak, aby byli potlačovány skutečně pouze rebelující skupiny a kriminální živly. Rovněž dojde k úpravě příslušného zákona.²²

Bez ohledu na březnový dodatek je již nyní patrné, že jde o první indicie změny ve fungování režimu, zatím velmi jemné, ale přesto i na dálku zaznamatelné, jak dokládá právě jejich diskutování v Le Monde. Vedle tohoto případu se totiž list věnuje v listopadu ČSSR již jen jednou a to v souvislosti s nalezením údajného autora Manifestu spisovatelů z léta. Také tento případ je ním méně důležitý, ukazuje na letní kořeny říjnového pléna: právě represe proti některým spisovatelům

---

²⁰ tamtéž

²¹ Michel Tatu, „Depuis pres d'un mois: Les étudiants de Prague sont en conflit avec les autorités“, Le Monde XXIV, 28. listopadu 1967

²² AFP, „Les étudiants blessé par la police au mois d'octobre vont recevoir des indemnités“, Le Monde XXV, 13. března 1968, str. 4

byly také možnou příčinou odvahy části vedení kritizovat nejvyšší představitele již v říjnu.²³

V prosinci se v době před jednáním pléna ÚV Le Monde věnuje výhradně nečekané návštěvě generálního tajemníka ÚV Komunistické strany Sovětského svazu (dále KSSS) Leonida Brežněva v Praze. První zmínka o jeho příjezdu naznačuje, že přijel sice nečekaně, ale zároveň na pozvání ÚV KSČ a vlády ČSSR a to několik dnů před plénem. Text také konstatuje, že již několik týdnů jsou slyšet zkačky, byť dosud nepotvrzené o tom, že by na příštím plénu mohlo dojít k obměně předsednictva. Jak však list připomíná, takové informace se objevovaly též před XII. sjezdem KSČ v roce 1962, ale nenaplnily se. Ostatně Brežněvova cesta může souviset i s plánovanou přípravou celokomunistické konference, uzavírá list.²⁴ Po návštěvě se Le Monde k záležitosti vrací textem Michela Tatu, který hodnotí Brežněvovu cestu jako přímo související s krizí ve vedení KSČ. Podle něj se mluví dokonce o tom, že by obzvláště Slováků neoblíbený Novotný, mohl odstoupit, a za jisté si troufá mít, že situace v ČSSR zůstává na politické scéně dosti rozbouřená.²⁵

Lze tedy shrnout, že informační toky jsou v této době velmi omezené a přísně vzato, neoficiální. I tak Michel Tatu v Le Monde občas tuší i v drobných změnách příslib možné změny, který se však, jak trvale zdůrazňuje, nemusí potvrdit.

B/ od prosince k lednu: utajovaný vnitrostranický boj

Příslušná čísla deníku informující o prosincovém plénu ve svazku vůbec chybí, proto je nutno použít Svědectví: Le Monde podle tohoto časopisu 23. prosince, tedy dva dny po skončení

²³ AFP, „Les autorités tchécoslovaques affirment avoir arrêté l’auteur du ‚manifeste‘ attribué aux écrivains“, Le Monde XXIV, 12-13. listopadu 1967, str. 3

²⁴ AFP, „Arrivée impromptu a Prague de M. Brejnev pour ‚une breve visite amicale‘“, Le Monde XXIV, 10-11. prosince 1967, str. 7

²⁵ Michel Tatu, „Malgré la visite de M. Brejnev a Prague: M. Novotny se heurterait a une opposition au bureau du P.C. tchécoslovaque“, Le Monde XXIV, 15. prosince 1967, str. 1 a 5

pléna (trvalo ve dnech 19. a 21. prosince 1967)²⁶ „přináší na první straně článek: ‚Praha - Ústřední výbor nevyřešil krizi ve vedení KSČ‘.“ Autor pod zkratkou K.Z. částečně cituje a částečně sám převypráví obsah textu v Le Monde, aniž je to příliš rozlišeno. „ÚV vyslechl - mezi jinými - po otevření diskuse v úterý, autokritiku samotného prezidenta Novotného. Stalo se tak v důsledku vážného incidentu, který se přihodil během minulého zasedání koncem října. V jednom ze svých záchvatů vzteku jen jemu vlastních, prezident obvinil A. Dubčeka, prvního tajemníka KSS z „buržoazního nacionalismu“. (...) Ať už tomu jakkoliv (...) krize, která již dlouho zrála se tímto incidentem ještě přiosvětila. Ti, které je možno nazvat ‚opozicí‘, vznesli otázku nahrazení Novotného jako prvního tajemníka. Novotný možná vděčí za svou záchranu jen tomu, že tato opozice nebyla příliš odhodlaná.“²⁷ Zřejmě ovšem je, že list měl informace o poměru sil v předsednictvu ÚV, které se rozdělilo na dvě poloviny nejednotné v otázce rozdělení funkcí 1. tajemníka a prezidenta republiky, obě v držbě Antonína Novotného. Nerozlišuje ovšem už mezitím, proč o věci nerozhodnul ÚV, jehož rozdělení sil také není listu známo. Le Monde tak podle svědectví uzavírá text s tím, že Antonín Novotný přestál další z krizí své vlády, ovšem na jak dlouho, že není jisté.²⁸

V tomto období informuje Le Monde též o vykázaní dvou novinářů, každý z případů je však poněkud odlišných příčin. V prvním jde o vyhoštění dopisovatele Frankfurter Allgemeine Zeitung Andree Razumovského z Československa. Le Monde cituje agenturu ČTK, která rozhodnutí odůvodňuje jeho „aktivitami neslučitelnými s působením novináře“, spekuluje ovšem o tom, že skutečnými důvody mohou být zejména články, které Razumovski publikoval studentských protestech a také o

---

²⁶ K.Z. (zkratka), Přehled událostí v ČSSR (1. říjen 1967 – 21. srpen 1968), v: Svědectví, ročník IX, č. 34-35-36, str. 362

²⁷ tamtéž, str. 363

²⁸ tamtéž, str. 362-3

stížnostech spisovatelů.²⁹ Ve druhém případě jde o československého zpravodaje agentury ČTK a Rudého práva v Číně Miroslava Strouhala. Zde nešlo vysloveně o vyhoštění, ale pouze o neprodloužení akreditace, která mu má vypršet 1. ledna 1968. Ovšem čínské ministerstvo podle Le Monde upřesnilo své rozhodnutí takto: o kulturní revoluci psal „hrubě a jedovatě“.³⁰

Čili toto velmi krátké období, víceméně vánočních svátků 1967, v pražském archivu chybí a i podle převyprávěného materiálu, je velmi nedostatečně podloženo oficiálními informacemi. Jde o období frakčních bojů uvnitř vedení KSČ, o němž se veřejnost měla dozvědět něco málo až v budoucnu, ta československá jen na krátký čas.

C/ od ledna k březnu: nástup nového vedení, smršť slibů i požadavků

i/ kádrové výsledky pléna

6. ledna 1968, poté, co byl Antonín Novotný na vlastní žádost uvolněn z funkce 1. tajemníka ÚV KSČ, zvolilo plénum ÚV do této funkce jednomyslně Alexandra Dubčeka, dosavadního 1. tajemníka ÚV KSS. Le Monde přinesl informaci již z průběhu jednání, v sobotním vydání právě ze šestého. Hlavním problémem byla podle komentátora Le Monde Bernarda Férona kumulace funkcí prezidenta a 1. tajemníka ÚV v rukou Antonína Novotného. Mezi jeho odpůrci se sešli jednak liberálové, jednak i konzervativci (např. Jiří Hendrych, uvádí list). Směřuje se, podle Férona k odvolání Novotného z druhé, ale významnější z obou funkcí. Jak uvádí agentura AP, není jisté, kdo Novotného ve funkci 1. tajemníka nahradí, zmiňuje se

²⁹ Reuter, „Expulsion du correspondant de la ‚Frankfurter Allgemeine Zeitung‘“, Le Monde XXIV, 15. prosince 1967, str. 5

³⁰ UPI, „Le correspondant de l’agence Tchecoslovaque CETEKA est expulsé“, Le Monde XXIV, 27. prosince 1967, str. 3

Černík, „Doubcek“ a také Hendrych.³¹ Le Monde s datem 7.-8. ledna³² v Národní knihovně opět chybí, jde o datum oznámení o odstoupení Antonína Novotného a zvolení Dubčeka. Zde se podle Svědectví totiž poměrně podrobně popisuje, kdo se Novotného zastával (např. Lenárt, David, Lomský) a že se prezident stavěl pokračování obrodného procesu tuze na odpor.³³ Již 11. ledna informuje Le Monde o tom, že ministr zahraničí David bude jmenován velvyslancem v Káhiře a předseda vlády Jozef Lenárt velvyslancem v Moskvě.³⁴ Jde o standardní způsob, jak se zbavit svých odpůrců, ostatně i Alexandr Dubček jel po svém pádu v roce 1969 dělat velvyslance - do Ankary. Již den nato ovšem list přináší zprávu o tom, že se Dubček „et ses amis“ rozhodli pro oddech po dlouhé krizi a výměnu ministrů odložili. Tamtéž Tatu dodává svůj postřeh: výměna se odkládá nejen pro oddech, ale ještě ze dvou dalších důvodů, zaprvé, a to Tatu znamená jako důkaz prvních kroků nového vedení ve smyslu obrodného procesu, je nutno vyčkat, až se ke změnám vyjádří základní stranické organizace, zadruhé pak také proto, že Brežněv vyžaduje kontinuitu ve vedení strany.³⁵ V témž textu Michel Tatu píše také o volbě nového 1. tajemníka ÚV KSS namísto Alexandra Dubčeka: navržen je Vasil Bilak: „považovaný za jednoho z jeho (Dubčekových, pozn. aut.) věrných přátel“.³⁶ Málokdy se Tatu ve své komentáři za celé Pražské jaro mýlil tolik jako v hodnocení Bilaka. Vasil Bilak byl také skutečně následně zvolen, jak informuje Le Monde o několik dní později.³⁷

³¹ Bernard Féron, „A nouveau réunion a Prague: Le comité central du P.C. tchécoslovaque tente de régler le cas Novotny“, Le Monde XXV, 6. ledna 1968

³² Le Monde je večerník, čili vychází odpoledne; jeho pondělní vydání vychází jako vydání pro neděli a pondělí, nikoli jako v ČR, kde vycházejí noviny v sobotu pro celý víkend, pozn. aut.

³³ K.Z. (zkratka), Přehled událostí v ČSSR (1. říjen 1967 – 21. srpen 1968), v: Svědectví, ročník IX, č. 34-35-36, str. 364

³⁴ AP, UPI, „L'Assemblée nationale réunie a Prague“, Le Monde XXV, 11. ledna 1968, str. 5

³⁵ Michel Tatu, „Le remaniement ministériel est retardé de quelques semaines“, Le Monde XXV, 12. ledna 1968, str. 4

³⁶ tamtéž

³⁷ AFP, „M. Vasil Bilak a été élu premier secrétaire du parti communiste slovaque“, Le Monde XXV, 25. ledna 1968, str. 3

Dalším krokem nového vedení k zajištění obrodného kurzu je výměna vedoucího tajemníka ideologické komise Jiří Hendrycha za šéfa Jihomoravského kraje Josefa Špačka.³⁸ Případ je dokladem jednak snahy vedení dosazovat do klíčových pozic své věrné, ovšem na druhou stranu ukazuje také, jak pomalý tato proměna z logiky věci musí po dvaceti letech temna být: Jiří Hendrych zůstal i nadále členem předsednictva a dokonce tajemníkem ÚV, odtud jej samotné předsednictvo odvolat nemohlo.

Všechny kádrové kroky nového vedení směřovaly k jednomu: k nahrazení Antonína Novotného ve funkci prezidenta republiky. Po velkém tlaku, včetně toho přicházejícího z tisku, oznámil Le Monde odstoupení Novotného z funkce 23. března.³⁹ Druhý den na to přináší list komentář uzavírající prezidentovu demisi takto: Dubček s Černíkem již mohou dosazovat své přátele kamkoli.⁴⁰ Ještě v březnové části pléna pak ÚV do předsednictva místo Novotného kooptovalo Josefa Smrkovského, předsedu Národního shromáždění, čímž reformní část strany, čili také progresisté posílili.⁴¹

ii/ Novotného puč?

Bezprostředně poté následuje další pauza ve svázaných Le Monde, 14.-15. ledna bylo odstraněno, je tedy nutno se obrátit opět na Svědectví. Článek ten den vyšel pod titulkem „Okolnosti kolem pádu A. Novotného“ a informuje i o tom, že Novotný se pokouší, kromě věrných straníků v Praze a na Plzeňsku, mobilizovat armádu a policii. Detaily Novotného pokusu o puč se objevují ještě v průběhu února, března i dubna a nikdy nebyly úplně vysvětleny.

³⁸ AFP, „M. Hendrych abandonnu la direction de la comission idéologique“, Le Monde XXV, 7. března 1968, str. 3

³⁹ Michel Tatu, „Après une résistance obstinée: M. Novotny renonce a ses fonctions de président de la République tchécoslovaque“, Le Monde XXV, 23. března 1968, str. 1 a 4

⁴⁰ nepodepsáno, „Clarification“, Le Monde XXV, 24.-25. března 1968, str. 1

⁴¹ Michel Tatu, „M. Smrkovsky remplace M. Novotny au présidium du comité central tchécoslovaque“, Le Monde XXV, 30. března 1968, str. 2

První informace o případu útěku generála Šejny, který byl tajemníkem výboru KSČ na Ministerstvu obrany a do USA utekl přes Maďarsko poté, co byl obviněn ze zpronevěry, přináší Le Monde 5. března.⁴² O tři dny později si dovolí vyslovit v návaznosti na úvahu deníku Práce spekulaci o tom, jestli není jeho útěk nějak provázán s Novotného pokusem o puč. Ihned vyslovuje též názor, že aféra může Novotnému přitížit tak, že by mohl být zbaven i prezidentské funkce.⁴³ Le Monde dále informuje o tom, že vláda požádala ministry vnitra a obrany o podrobné zprávy k případu⁴⁴, ovšem jednou dodány, byly odmítnuty jako bezobsažné,⁴⁵ a zmiňuje se v této souvislosti rovněž o tom, že spisovatel Jan Procházka se veřejně ptá, co dělala tato ministerstva v době po lednu; vypadá to jakoby vůbec závěry pléna nevzala na vědomí.⁴⁶ I v Le Monde se objevují zprávy o tom, že generál byl blízkým přítelem prezidentova syna.⁴⁷ Velkou pozornost vzbudila též sebevražda generála Janka, náměstka ministra obrany. Přirozeně byla doprovázena dohady o tom, jakou souvislost by tento čin mohl mít s plánovaným pučem.⁴⁸

iii/ nová politika nového vedení

Teprve 17. ledna přináší Le Monde další poměrně neurčité informace o dalším vývoji, omezuje se však na konstatování, že

---

⁴² AP, „Accusé de vol: Un général tchécoslovaque s'enfuit a l'étranger“, Le Monde XXV, 5. března 1968, str. 4

⁴³ nepodepsáno, „Le changement de direction a Prague: La fuite du général Sejna est-elle en rapport avec la ‚chute‘ de M. Novotny?“, Le Monde XXV, 8. března 1968, str. 1

⁴⁴ AFP, Le conseil des ministres va étudier les conséquences de l'affaire Sejna“, Le Monde XXV, 13. března 1968, str. 4

⁴⁵ nepodepsáno, „Le conseil des ministres a étudié les répercussions de l'affaire Sejna“, Le Monde XXV, 15. března 1968, str. 2

⁴⁶ Michel Tatu, „L'affaire Sejna met dans une position difficile M. Novotny et ses partisans“, Le Monde XXV, 9. března 1968, str. 1 a 2

⁴⁷ Michel Tatu, „Des officiers de l'état-major général critiquent le président Novotny“, Le Monde XXV, 10.-11. března 1968, str. 1 a 3

⁴⁸ nepodepsáno, „Les suites de l'affaire Sejna: Une enquête a Prague sur le suicide du général Janko“, Le Monde XXV, 16. března 1968, str. 1 a 4

Alexandr Dubček se vyjádřil ve prospěch liberálnějšího vedení, než bylo předchozí.⁴⁹

Jedním z prvních konkrétnějších ohlasů na lednové plénum je tak až vyjádření nového ministra vodohospodářství a lesnictví Josefa Smrkovského v textu z 24. ledna 1968: „Musíme najít příčiny lhostejnosti našeho lidu k politickým otázkám a odstranit je. (...) Lidé musí obnovit svou důvěru ke smysluplnosti našich plánů a rozhodnutí.“ Rozpory mají být podle Smrkovského citovaného v *Le Monde* řešeny nadále demokraticky, ne silou: „Musíme být realisty“, „Musíme říct národu pravdu“, „Musíme dát do pořádku naše vztahy s veřejností“. Smrkovský rovněž konstatoval, že právě proto bylo poslední ÚV tolik jiné, než ta předchozí, že si jeho členové uvědomili „plně a, můžeme-li to tak říci, spontánně svou odpovědnost“.⁵⁰ Tato potřeba úzké provázanosti s veřejností, stranickou i ostatní, je patrná po celou dobu trvání obrodného procesu. Ve svém komentáři z první poloviny února cituje Michel Tatu první Dubčekovo vystoupení na veřejnosti, před shromážděním Svazu zemědělců, kde 1. tajemník definuje socialistickou demokracii jako klíč k řešení problémů. Toto spojení demokracie a socialismu, pro pochopení Pražského jara velmi důležité, bude jednou z ideologických zbraní proti představitelům nové politiky v průběhu léta, moskevská Pravda jej označí za de facto protimarxistické.⁵¹ Dubček zde zároveň slíbil dvě věci: akční program a pravidelné zprávy z předsednictva. Druhý slib Tatu hodnotí jako první případ toho, kdy, kromě jednorázových výjimek, jakákoli komunistická strana světě bude o jednáních svého předsednictva veřejně informovat.⁵² O měsíc později *Le Monde* přináší dokonce zprávu o tom, že předsednictvo chce zajít ještě dál a sdělovat

---

⁴⁹ Michel Tatu, „Les lendemains de la crise tchécoslovaque: M. Dubcek parait décidé a appliquer dans tous les domaines une politique plus libérale que celle de M. Novotný“, *Le Monde* XXV, 17. ledna 1968, str. 4

⁵⁰ AFP, „Un ministre tchécoslovaque dénonce l'indifférence du peuple pour les affaires publiques“, *Le Monde* XXV, 24. ledna 1968, str. 4

⁵¹ srov.: *Le Monde* XXV, srpen 1968

⁵² Michel Tatu, „Le presidium du parti s'engage a publier un compte de ses travaux“, *Le Monde* XXV, 9. února 1968, str. 6

i kdo jmenovitě jak hlasoval. Předseda ideologické komise Josef Špaček sdělil podle Le Monde, že se předsednictvo rozdělilo na dva tábory, na jedné straně s konzervativci Chudíkem, Laštovičkou, Lenártem, Novotným a Šimůnkem, na druhé s Dubčekem, Černíkem, Dolanským, Kolderem a Hendrychem.⁵³ Se znalostí věcí následujících je nutno konstatovat, že progresisté byli v této době ještě ve značně nespolehlivé menšině: ani Kolder ani Hendrych totiž mezi ně přesvědčením ve skutečnosti nepatřili, jak se mělo ukázat později. Politicky to byl ovšem chytrý tah: nyní bylo zřejmé, kdo se staví proti náladám ve společnosti. Mělo to okamžitý důsledek, neboť Lenárt a Šimůnek byli následně v rozhlase nuceni svá stanoviska vysvětlit. Lenárt podle Le Monde uvedl: „Pokud měl někdo mít problém se soudruhem Novotným, byl jsem to já, předseda vlády.“ Na otázku po demisi Novotného Lenárt mlčel, Šimůnek odpověděl, že by „udělal dobrou službu republice, kdyby šel.“⁵⁴ Pod tlakem veřejného mínění opustili prezidenta i nejbližší spojenci, uzavírá Michel Tatu: Šimůnek „neváhal připojit se ke sboru hlasů proti svému bývalému protektorovi.“⁵⁵

iv/ příprava nadcházejícího pléna a první varování z Drážďan

Týden před zasedáním Ústředního výboru KSČ přinesl Le Monde na titulní straně, kde se v této době zprávy z Československa začaly objevovat již denně, dokonce citaci z komuniké předsednictva strany. Tato zmínka o vzrůstající intenzitě informování o ČSSR vyžaduje krátkou poznámku. Je to dáno tím, že od ledna s z dohadů o změnách staly změny. Signál výměny na místě 1. tajemníka ÚV KSČ a následné kádrové obměny ukázaly,

⁵³ AP, „Un dirigeant du parti donne des détails sur les scrutins au bureau politique“, Le Monde XXV, 19. března 1968, str. 5

⁵⁴ Michel Tatu, „Le chef du gouvernement tchécoslovaque essaye de se justifier au cours d'une émission de radio-télévision“, Le Monde XXV, 20. března 1968, str. 6

⁵⁵ tamtéž

že tentokrát půjde o komplexnější proměnu. K té se navíc od února připojila i postupně narůstající aktivita veřejnosti patrná i pouhým okem na desetitisícových spontánních demonstracích na podporu režimu. Hlavní informací bylo sdělení, že nadcházející ÚV KSČ se bude zabývat jednak programem, jednak ale i kádrovými otázkami.⁵⁶ To svědčí o jednom: informace oficiálně podávané vedením KSČ byly pro Le Monde v této době již natolik důvěryhodné, že je neváhal použít jako svůj primární zdroj. Ještě v listopadu citoval list agenturu ČTK pouze jako pochybný a doplňující zdroj.

V týdnu před březnovým zasedáním ÚV se rovněž poprvé objevuje rétorika, která bude následně mezi Moskvou a Prahou s různým důrazem trvat vlastně až do vpádu vojsk: Na jedné straně bude Alexandr Dubček s přesvědčením i tlačen tiskem a veřejností stále opakovat, že „je odhodlán rozvíjet a prohlubovat nastolený progresivní kurs, svou novou politiku“⁵⁷ a doplňován médii, že Československo trvá na svém právu na vlastní vývoj,⁵⁸ bratrské země budou stupňovat své výhrůžky. Po schůzce Varšavské smlouvy v Drážďanech se objevují poprvé: „Zahraniční politika dostává Prahu na nakloněnou rovinu, strategicko-bezpečnostní otázky jsou zdrojem tlaku vyvíjeného spojenci na Prahu. (...) Vyjádření vzájemnosti a podpory, které Alexandr Dubček opakuje stále častěji, se stávají jistou formou záruk ve vztahu k alianci.“⁵⁹

v/ plénum přelomu března a dubna

Jednání pléna ÚV KSČ na přelomu března a dubna 1968 zaplnilo takřka denně dvě strany Le Monde, což je vzhledem k územnímu

⁵⁶ article non signé, „Après la destitution du ministre de l'intérieur: Le P.C. tchécoslovaque va devoir raucher a la fois les questions de programme et de personnes“, Le Monde XXV, 17.-18. března 1968, str. 1 a 3

⁵⁷ Michel Tatu, „M. Dubcek se déclare décidé a ‚développer plus avant le nouveau cours progressiste‘“, Le Monde XXV, 19. března 1968, str. 1 a 5

⁵⁸ AFP, AP, Reuter, „Après le sommet de Dresde: La Tchécoslovaquie se reserve le droit de poursuivre son développement selon les traditions du pays, déclare Radio Prague“, Le Monde XXV, 27. března 1968, strana 1

⁵⁹ Michel Tatu, „Après le sommet socialiste de Dresde: Les membres du pacte de Varsovie disposent de moyens de pression sur Prague“, Le Monde XXV, 26. března 1968, str. 1 a 3

rozsahu Československa a vzhledem k tomu, že v obrodném procesu nebyly dosud vážně angažovány žádné velmoci, mimořádný prostor. Volbu prezidenta Ludvíka Svobody přivítal Le Monde s velkým uspokojením pod titulkem: „Nejlepší symbol národní kontinuity“, zmínil se o jeho zásluhách během druhé světové války i o pozdějším věznění.⁶⁰ Ostatní možné kandidáty Le Monde diskutuje velmi málo. Zároveň ale přinesl i zpravodajství o dalších odlišnostech tempa obrodného procesu v Československu: na jedné straně citoval z projevu Alexandra Dubčeka na plénu ÚV jeho přání, aby se rytmus demokratizace poněkud zvolnil,⁶¹ na druhé straně ale informoval i o tom, že KSČ nakonec neodmítla založení Klubu 231, společenství bývalých obětí procesů stalinské éry.⁶² Na rozdíl od detailního popisu personálních změn v předsednictvu ÚV KSČ i vlády je kupodivu malá pozornost věnována obsahu plénem rovněž přijatému Akčnímu programu KSČ. Vlastně žádný článek se mu explicitě nevěnuje.

Odpověď z Moskvy přichází záhy. Následující víkend se v deníku Pravda, orgánu KSSS, objevuje ve vztahu k československému obrodnému procesu poprvé spojení „protisocialistický živel“.⁶³ Termín se bude opakovaně používat až do vpádu vojsk.

Lze tedy shrnout takto: v období od ledna do března se vedení KSČ v čele s 1. tajemníkem Alexandrem Dubčekem z pohledu Le Monde sice podařilo dostat do vedení strany, ale nikoli se v něm upevnit. Zároveň zesílily tlaky osvobozeného tisku a probuzené veřejnosti, jimž tempo obrodného procesu začínalo být najednou v mnohém pomalé, když ne dosud nedostatečné. Československo se stalo, co do počtu informací přinášených listem Le Monde, naprostou senzací. Takřka vytlačilo zprávy o válce ve Vietnamu, které zabíraly ještě v prosinci většinu

⁶⁰ article non signé, „Le général Svoboda: le meilleur symbole de la continuité nationale“, Le Monde XXV, 31. března – 1. dubna 1968, str. 4-5

⁶¹ Michel Tatu, „M. Dubcek a demandé dans son rapport au comité central un ralentissement du rythme de la démocratisation“, Le Monde XXV, 3. dubna 1968, str. 6

⁶² AFP, „Les victimes non communistes de l'ère stalinienne créent a Prague, avec l'accord du P.C., le Club 231, Le Monde XXV, 2. dubna 1968, str. 4-5

⁶³ article sans auteur, „La Pravda' critique les 'éléments antisocialistes' du P.C. tchécoslovaque“, Le Monde XXV, 13. dubna 1968, str. 1

zahraničního zpravodajství deníku, a dokonce se stalo každodenní součástí titulní strany. S obavami i s velkými sympatiemi Le Monde Pražské jaro přivítal. Neztotožnil se ovšem s československými sdělovacími prostředky v jejich volání po urychlení všech změn, naopak udržel si od nich odstup s poukazem na mezinárodně-politická rizika.

D/ závěr

Francouzský deník Le Monde informoval o politických krocích KSČ v období počátků Pražského jara se vzrůstající intenzitou. Zatímco v listopadu a prosinci přicházely z ČSSR pouze oficiální informace, k nimž Le Monde přistupoval s nedůvěrou, nebo informace nepotvrzené, které přetiskoval jen se zpožděním, nejpozději od lednového pléna dochází k obratu. Le Monde si pečlivě všímá boje, který nový 1. tajemník ÚV KSČ Alexandr Dubček svádí s novotnovci ve svém bezprostředním okolí, sleduje kádrové změny, i novou politiku, již se Dubček a jeho přátelé, jak deník píše, snaží prosazovat. Značnou pozornost věnuje též případu uprchlého generála Šejna a možnými souvislostmi spekulací o Novotného pokusu o puč.

Le Monde ústy svého zpravodaje Michela Tatu projevoval nejprve opatrnou a pak stále vzrůstající sympatii nástupu nového vedení, trvale ovšem provázenou obavami z tlaků jednak konzervativců na jedné straně a od března též z vzrůstající radikality tisku a veřejnosti. Toto období počátků Pražského jara končí pro progresisty triumfem: volbou prezidenta Svobody. Tak období vnímá i Le Monde.

II/ sebeobroda společnosti / úvod

Představitelé Pražského jara odkazovali v jeho průběhu na rozostřování společenských tříd, které bylo v té době podle jejich názoru aktuálním společenským pohybem v ČSSR. Nepřímo tím dodávali: třídní boj je pomalu za námi. Společnost jim z velké části dávala za pravdu, když podporovala Dubčekem předložený a mnohokrát obhajovaný koncept socialistické demokracie, a nechtěla se vzdát ani jedné z jeho obou částí, nechtěla socialismus bez demokracie ani demokracii bez socialismu. V červenci 1968 se v průzkumu deníku Večerní Praha, o kterém informoval i Le Monde, vyslovilo 89% obyvatel pro pokračování obrodného procesu, kdežto pouze 5% pro kapitalismus.⁶⁴ Jisté je, že společnost, která velmi rychle zaznamenala, že se poměry po lednu ve vedení strany mění, chtěla svou svobodu tak jako tak a naráz. Emancipace skupin společnosti, pečlivě komunistickou stranou organizovaných se projevila již ve zde sledovaném období.

A/ spisovatelé

Byli první. Stali se ohlašovatelé požáru.⁶⁵ Svým manifestem podepisovaným po IV. sjezdu v létě 1967 spustili represe, které již vzbudily pozornost i některých členů předsednictva ÚV KSČ a nepřímo vedly k první oficiální kritice kurzu Antonína Novotného. Le Monde o nich informuje například ve vydání z 12.-13. listopadu, kde píše o zadržení údajného autora onoho textu, doktora I.P. Upozorňuje též na okolnost, že text samotný sice otiskly Sunday Times, ovšem jména 329 signatářů zveřejněna nebyla.⁶⁶

⁶⁴ AFP, „Selon un sondage: 87% des Tchécoslovaques sont satisfaits de leur gouvernement“, Le Monde XXV, 14.-15. července 1968, str. 1 a 4

⁶⁵ srov.: Traverso, Trhlina v dějinách, str. 28

⁶⁶ AFP, „Les autorités tchécoslovaques affirment avoir arrêté l'auteur du ‚manifeste‘ attribué aux écrivains“, Le Monde XXIV, 12-13. listopadu 1967, str. 3

Le Monde v lednu informuje o dění ve Svazu spisovatelů několikrát. Za pozornost stojí zejména zmínka o jednání ÚV svazu, které vyjádřilo naději, že nové vedení KSČ znormalizuje vztahy se zástupci kultury. Tamtéž bylo zvoleno i nové vedení svazu v čele s předsedou Eduardem Goldstückerem a zástupci Miloslavem Válkem a Janem Procházkou. Důkazem „nového větru“ v ČSSR je podle Le Monde také to, že svaz obdržel povolení vydávat nový časopis na místo zrušených Literárních novin s Dušanem Hamšíkem v čele.⁶⁷ Do tohoto časopisu pod názvem Literární listy, informuje dále Le Monde, přejdou všichni, kdo působili v na podzim zrušených Literárních novinách. Bude to opět týdeník a vlastně by měl být velmi podobný zrušenému, jen název je jiný, neboť Literární noviny, poté, co byly převedeny v září pod přímý dohled Ministerstva kultury, se s novou redakcí značně zkompromitovaly. O Eduardu Goldstückerovi Le Monde sděluje, že je to bývalý diplomat a v minulosti rovněž rektor Univerzity Karlovy⁶⁸, je specialistou na Franze Kafku. Le Monde rovněž upřesňuje svou informaci o Janu Procházkovi s tím, že jde o kandidáta ÚV KSČ, jemuž byla v září kandidatura po podpisu Manifestu spisovatelů v létě 1967 zrušena. List uzavírá přehled sdělením, že novým šéfredaktorem kulturního časopisu ÚV Plamene bude namísto Jiřího Hájka Karel Kostroun.⁶⁹

Krátce na to Alexandr Dubček, jak uvádí Le Monde: na přímou žádost svazu přímo 1. tajemník, zasáhl neprodleně ve věci přehodnocení závěrů ideologické komise ÚV KSČ a Ústřední kontrolní a revizní komise KSČ, které odsoudily a následně vyloučily některé signatáře letního manifestu ze strany. Dubček podle Le Monde prosadil odvolání Františka Havlíčka z pozice šéfa ideologického oddělení při ÚV KSČ, který byl

⁶⁷ AFP, „Amélioration des rapports entre l'union des écrivains et la direction du parti“, Le Monde XXV, 26. ledna 1968, str. 4

⁶⁸ Le Monde se zde mýlí: nejvýše postaven byl Goldstücker v 60. letech jako vedoucí katedry germanistiky FF UK

⁶⁹ UPI, AFP, „Un nouveau journal littéraire en Tchécoslovaquie: les ‚Literarni listy‘“, Le Monde XXV, 27. ledna 1968, str. 5

spolupracovníkem Antonína Novotného, a nahradil jej sobě blízkým Jaroslavem Kozlem. Podle ČTK, citované Le Monde, obdržela také ideologická komise při předsednictvu ÚV KSČ v čele s Jiřím Hendrychem instrukce k revizi postoje ke IV. sjezdu spisovatelů v létě 1967.⁷⁰

První březnový týden přináší Le Monde další zprávu o odbojnosti spisovatelů. Podle citované agentury ČTK se vedení Svazu spisovatelů odmítlo setkat s vedením Svazu novinářů, neboť tvrzení předsedy svazu Adolfa Hradeckého na V. sjezdu novinářů na adresu spisovatelů v říjnu loňského roku byla urážlivá a nebyla dosud vzata zpět.⁷¹

Spisovatelé však nevystupují jen jako celek, ale také jednotlivě. Mezi nejaktivnější patří Jan Procházka. Michel Tatu cituje v Le Monde jeho kritický článek z Literárních listů adresovaný tehdy ještě prezidentu Antonínu Novotnému. Procházka v něm podle Tatura dává do souvislosti represe novotnovců proti spisovatelům vedené ve jménu lidu a obrany socialismu a Novotného pokus proti vůli lidu a novému vedení použít armádu a provést puč. „Někteří už říkají, že Novotný svůj poslední prezidentský projev pronesl během oslav 30. výročí Vítězného února,“ uzavírá Tatu.⁷²

Pozornosti zahraničních médií se nevyhnul ani předseda Svazu spisovatelů Eduard Goldstücker. Jeden z jeho publicistických textů cituje s odkazem na ČTK i Le Monde: „Celý svět čeká s napětím, jestli Čechoslováci budou schopni uskutečnit to, co se v historii ještě nikdy nepodařilo: jednotu socialismu a svobody.“⁷³

Svou informací o tom, že Literární listy dosahují nákladu až osmdesát dva tisíc výtisků týdně, zatímco Literární noviny

⁷⁰ AFP, „Un ami de M. Dubcek dirigera désormais le département idéologique du comité central“, Le Monde XXV, 18.-19. února 1968, str. 6

⁷¹ AFP, „Les représentants des écrivains tchécoslovaques se refusent de rencontrer la direction de l'union des journalistes“, Le Monde XXV, 5. března 1968, str. 4

⁷² Michel Tatu, „L'affaire Sejna met dans une position difficile M. Novotny et ses partisans“, Le Monde XXV, 8. března 1968, str. 1 a 2

⁷³ nepodepsáno, „Les suites de l'affaire Sejna: Une enquête est ouverte a Prague sur le suicide du général Janko“, Le Monde XXV, 16. března 1968, str. 1 a 4

měly i v nejlepším období v roce 1966 nejvíce padesát šest tisíc, uzavírá Michel Tatu úvahou: Zatímco Rákosiho maďarští komunisté byli v roce 1956 naprosto zdecimováni destalinizací, českoslovenští komunisté jsou dnes v plné síle. „Historie dosud nerozhodla, zda je šťastnější cesta, kterou zvolilo Rumunsko, tedy nejdříve nezávislost, potom svoboda, nebo opak, která se odehrává v Československu,“ dodává.⁷⁴

B/ studenti

Vedle již výše diskutované stávky studentů za zlepšení ubytovacích podmínek jsou studenti v tomto období v Le Monde připomínáni spíše sporadicky. Jednou z mála zmínek je letmá poznámka Michela Tatu v článku věnujícím se jinak dopisu představitelů armády ve věci generála Šejny o tom, že studenti budou během bližícího se březnového jednání ÚV KSČ demonstrovat proti válce ve Vietnamu. Jak Tatu dodává, oficiálně je sice nahlášen a povolen protest proti Vietnamu, ovšem spekuluje se i o tom, že studenti budou chtít zároveň podpořit nové vedení strany.⁷⁵

Jinou drobnou událostí iniciovanou studenty je jejich prohlášení směrem k dělníkům. Posluchači Právnické a Filosofické fakulty UK napsali podle světových agentur (AFP, AP a UPI) dělníkům, že se od nich žádnými ideologickými tlaky nenechají oddělit, protože se cítí být s nimi v jednotě v rámci socialismu. Ve stejném textu ovšem agentury upozorňují i na to, že Svaz studentů hodlá vystoupit ze Svazu mládeže.⁷⁶

---

⁷⁴ Michel Tatu, „M. Dubcek doit rassurer les chefs des autres pays socialistes qu'il rencontre a Dresde“, Le Monde XXV, 24.-25. března 1968, str. 1

⁷⁵ Michel Tatu, „Des officiers de l'état-major général critiquent le président Novotny“, Le Monde XXV, 10.-11. března 1968, str. 1 a 3

⁷⁶ AFP, AP, UPI, „Pour ne pas donner d'armes aux adversaires de la démocratisation: Le journal du parti recommande la modération dans la critique“, Le Monde XXV, 14. března 1968, str. 2

Zmíněný Svaz mládeže zaslal o několik dnů později podle nesignovaného textu v Le Monde s odkazem na agenturu ČTK ÚV KSČ rezoluci, v níž vyjadřuje podporu jeho nové politice.⁷⁷

Další dopis zaslalo tentokrát ministru národní obrany generálu Lomskému vedení Svazu politických studií⁷⁸, a to s výzvou, aby odstoupil, protože je ve své funkci pouze díky protekci Antonína Novotného.⁷⁹

C/ novináři

Požadavek na úplné odstranění cenzury zaznamenává Le Monde poprvé ze strany pražského rozhlasu: česká veřejnost prý žije pocitem, že cenzura v ČSSR neexistuje, ovšem podle rozhlasu, který Le Monde cituje, tomu tak není: vše je nejprve daktylografováno a každá stránka textu musí obdržet značku Hlavní správy tiskového dohledu. Rozhlas se ve zprávě odvolal na prohlášení dr. Kratochvíla, ministra spravedlnosti, který řekl, že tiskový zákon je v rozporu s Ústavou ČSSR.⁸⁰ Již 7. března 1968 předsednictvo ruší své usnesení z roku 1966, jímž zavedlo cenzuru oficiálně nejen pro informace týkající se státních a vojenských tajemství. Zároveň požádalo předsedu vlády, aby navrhnul přeřadit tiskový dohled z Ministerstva vnitra jinam, doporučilo Ministerstvu kultury, aby ve spolupráci se Svazem novinářů připravilo soupis výhrad ke stávajícímu znění tiskového zákona a upravilo směrnici pro dovoz zahraničního tisku a literatury v tom smyslu, že ji vlastně zrušilo.⁸¹ K faktickému zrušení cenzury zákonem ovšem dojde až v po květnovém plénu.

Objevují se ovšem i opačné tendence, takové, které varují před upřílišněnou kritikou. Příkladem zde může být zpráva světových

⁷⁷ nepopsáno, „Les suites de l'affaire Sejna: Une enquête est ouverte a Prague sur le suicide du général Janko“, Le Monde XXV, 16. března 1968, str. 1 a 4

⁷⁸ Překladem názvu této instituce si nejsem úplně jist, protože se mi ji nepodařilo dohledat, pozn. aut.

⁷⁹ nepodepsáno, „Après la destitutions du ministre de l'intérieur Le P.C. tchécoslovaque va devoir trancher a la fois les questions de programme et de personnes“, Le Monde XXV, 17.-18. března 1968, str. 1 a 3

⁸⁰ AFP, „La radio s'élève contre la censure“, Le Monde XXV, 2. března 1968, str. 6

⁸¹ AFP, „Réduction des pouvoirs des services de la censure“, Le Monde XXV, 7. března 1968, str. 3

agentur otištěná Le Monde o tom, že Rudé právo vyzvalo ke zmírnění kritiky z toho důvodu, že se začala objevovat i kritika „vzdálená zájmům lidu“. Od začátku týdne, dodávají citované agentury, se výhrady v tisku opravdu poněkud zmírnily.⁸²

Le Monde si je problému různého tempa obrodného procesu ve straně, ve státě, ve společnosti a v tisku vědom a srovnává ve svém komentáři z 15. března situaci Československa s Maďarskem a Polskem v roce 1956: „Čechoslováci vědí, že Maďaři neuspěli ve svých snahách v roce 1956, protože zašli příliš rychle příliš daleko.“⁸³ Vědí i, že i polská zkušenost byla neblahá v tom smyslu, že se její představitelé neodvážili zajít v demokratizačním procesu tak daleko, jak veřejnost žádala. „Tisk se vyjadřuje svobodně jako dosud ne, ale to si pamatujeme i z Polska: Bude se opakovat stejný scénář v Československu?“ Dubček musí svůj lednový úspěch proměnit ve vítězství, uzavírá redakční komentář.⁸⁴

D/ církve

Oficiální stranické dokumenty mluví o vstřícnějším postoji KSČ k církvím až v Akčním programu přijatém 5. dubna 1968: „Otevřeně říkáme, že počítáme i s lidmi věřícími, se všemi, kteří se chtějí na základě své víry jako rovní s rovnými, jako plnoprávní budovatelé socialistické společnosti účastnit plnění všech našich náročných úkolů.“⁸⁵ A také: „Zákonem zaručené svobody musí v tomto smyslu plně platit v souladu s ústavou i pro občany různé náboženské víry a vyznání.“⁸⁶ Církevní představitelé však, stejně jako zástupci ostatních

⁸² AFP, AP, UPI, „Pour ne pas donner d'armes aux adversaires de la démocratisation: Le journal du parti recommande la modération dans la critique“, Le Monde XXV, 14. března 1968, str. 2

⁸³ commentaire non signé, „Une partie indécise“, Le Monde XXV, 15. března 1968, str. 1

⁸⁴ tamtéž

⁸⁵ Rok šedesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KSČ, str. 111

⁸⁶ tamtéž, str. 118

organizovanějších složek společnosti (svazů, sdružení, jednot apod.), nečekali, až budou sami osloveni.

První zmínku o situaci mezi církevními představiteli přinesl Le Monde ještě v lednu, zatím pouze v řadě mezi ostatními socialistickými zeměmi: činnost episkopátu v ČSSR byla v roce 1966 zastavena odchodem kardinála Josefa Berana ze země a Vatikánu se prozatím nedaří ji obnovit.⁸⁷

Zcela drobnou zmínkou zaznamenal Le Monde zahájení procesu se třemi kněžími, Tomášem Melzerem, Aloisem Smejkalem a Jiřím Lajkepem obviněnými ze zrady.⁸⁸ Později přináší zprávu o tom, že proces skončil osvobozením obviněných.

Rovněž krátká zpráva se objevila na konci článku o všech možných prohlášeních a výzvách: kněží pražské diecéze pod Mgr. Františkem Tomáškem žádají rehabilitaci kněží.⁸⁹ Pro Literární listy se týž o pár dnů později vyjádřil znovu, že před návratem kardinála Berana je nutno kněží rehabilitovat. Michel Tatu doplňuje informaci o sdělení, že je v tuto chvíli v ČSSR stále vězněno deset kněží a okolo 1500 jich je mimo své farnosti.⁹⁰

E/ ostatní skupiny a jednotlivci

K jednorázovému prohlášení se postupem jara odhodlaly i některé další organizované skupiny obyvatelstva a také někteří jednotlivci, ti především na stránkách tisku.

Například na konci první třetiny března se dopisem uveřejněným v odborářském deníku Práce vyjádřila skupina důstojníků generálního štábu k případu generála Šejny. „Generál byl dosazen,“ cituje Michel Tatu v Le Monde dopis, „na místo vedoucího výboru strany při ministerstvu národní obrany 4.

⁸⁷ autor neuveden, „Le Vatican et les pays socialistes“, Le Monde XXV, 12. ledna 1968, str. 1

⁸⁸ AFP, bez titulku, Le Monde XXV, 2. února 1968, str. 6

⁸⁹ autor neuveden, „Après la destitutions du ministre de l'intérieur Le P.C. tchécoslovaque va devoir trancher a la fois les questions de programme et de personnes“, Le Monde XXV, 17.-18. března 1968, str. 1 a 3

⁹⁰ Michel Tatu, „Après une résistance obstinée: M. Novotny renonce a ses fonctions de président de la République tchécoslovaque, Le Monde XXV, 23. března 1968, str. 1 a 4

října 1967 Antonínem Novotným osobně.“ Poukazují tak, podle Tatu na propojení prezidenta s generálem, které je již staršího data a připomíná rovněž generálovo přátelství s prezidentovým synem.⁹¹

Jen o několik dnů později informuje Le Monde s odvoláním na světové agentury, že sjednocené odbory přinutily odstoupit svého šéfa Miroslava Pastržníka a jeho dva tajemníky, kvůli nedostatečnému spojení se odborářskou základnou. Odbory podle Le Monde označily politiku, která je nutila plnit politické příkazy shora, za deformaci.⁹²

Mezi prvními jednotlivými hlasy, které se ozvaly veřejně, byl dopis 175 bývalých komunistů v čele s Marií Švermovou, Josefem Pavlem a Pavlem Reimanem adresovaný Alexandru Dubčekovi. Dopis žádal „znovunastolení atmosféry důvěry, v níž bude každý komunista moci vyjadřovat svůj názor“. Dopis cituje ve svém článku člen ÚV KSČ Václav Slavík a vyjadřuje s ním souhlas, a navíc zvedá tento požadavek také pro mladou generaci a lid obecně.⁹³

Tyto hlasy nezůstaly ani ojedinělé, ani bez odezvy. Podle Le Monde bratislavský deník Pravda ve svém komentáři z počátku února uvažoval o tom, co znamená jednota strany a došel k závěru, že si straníci od roku 1948 mylně mysleli, že znamená jednotu názorů. V této souvislosti Pravda rovněž připomněla úvahu téhož Václava Slavíka (ostatně jednoho ze dvou členů ÚV, kteří byli v září 1967 proti postihu pro spisovatele), který napsal, že „revoluce vždy zkrachovaly, protože nenabídlly svým občanům více práv a svobod, než svržené režimy.“⁹⁴

---

⁹¹ Michel Tatu, „Des officiers de l'état-major général critiquent le président Novotny“, Le Monde XXV, 10.-11. března 1968, str. 1 a 3

⁹² AFP, AP, UPI, „Pour ne pas donner d'armes aux adversaires de la démocratisation: Le journal du parti recommande la modération dans la critique“, Le Monde XXV, 14. března 1968, str. 2

⁹³ AFP, AP, „Un groupe de vieux communistes demande la liberté d'expression“, Le Monde XXV, 1. února 1968, str. 3

⁹⁴ Michel Tatu, „Le presidium du parti s'engage a publier un compte rendu de ses travaux“, Le Monde XXV, 9. února 1968, str. 6

Koncem února informuje Le Monde o tom, že Kulturní tvorba, časopis Ministerstva informací, otisknul fundamentální kritiku dosavadního průběhu voleb do všech socialistických sborů jedné čtenářky takto: „a popsala, jak se prezentovala, jak byla plenta daleko, jak se nekroužkovalo, jak byla účast i výsledek 98%. ‚Měla jsem ve skutečnosti možnost volit v opravdovém smyslu toho slova?, a pak také, mezi kým vybírat?‘“⁹⁵ Je to asi právě někde zde, kde se obrodný proces začíná vymykat z rukou jeho představitelů v čele KSČ. Jestliže je totiž najednou v rámci kritiky možné označit dvacet let posledních voleb za zmanipulované, nelze vyhovět Brežněvovu požadavku kontinuity. Možná právě i na tento ohlas čtenářky reagoval Svaz československých právníků ve svém prohlášení citovaném v Le Monde bez udání dalšího zdroje. Svaz prohlásil, že československá ústava potřebuje závažné úpravy, má-li vyhovovat požadavkům svobodných voleb podle skutečného počtu hlasů pro jednotlivé kandidáty. Do té doby žádá svaz volby odložit.⁹⁶

Jedním z posledních komentářů před březnovým plénem ÚV popisuje Michel Tatu na stránkách Le Monde spontánní demonstraci odhadem deseti až šestnácti tisíc Pražanů před Palácem kultury během jakéhosi nespecifikovaného zasedání za účasti Alexandra Dubčeka: V porovnání s Poláky a Maďary v roce 1956 „je česká veřejnost, včetně mládeže, podstatně rozumnější než jejich susedé, a nebylo ani třeba výzev k uklidnění davu“ během demonstrace. Přesto, dodává: Čechoslováci požadují oslabení vztahů s Moskvou, těžko přijatelné pro vedení strany a jsou velmi citliví na reakci bratrských zemí na svou novou politickou situaci, dodává Tatu.⁹⁷

⁹⁵ AFP, „Le journal ministere de l'information demande des élections libres et secretes“, Le Monde XXV, 27. února 1968, str. 4

⁹⁶ nepodepsáno, „Après la destitutions du ministre de l'intérieur Le P.C. tchécoslovaque va devoir trancher a la fois les questions de programme et de personnes“, Le Monde XXV, 17.-18. března 1968, str. 1 a 3

⁹⁷ Michel Tatu, „L'obstination du président Novotny retarde la reorganisation du gouvernement et entretient l'agitation dans le pays“, Le Monde XXV, 22. března 1968, str. 5

F/ závěr

Poté, co se jako první ozývají v létě 1967 spisovatelé, a kdy na podzim demonstrují studenti, se nejpozději od února 1968 stává kritika bývalého vedení strany, jeho představitelů a nástrojů, stává všeobecným duchem doby. K masovosti kritiky přispívá podle všeho i fakt, že velká část obyvatel je organizována ve svazech, organizacích, jednotách, družstvech atd., že občanská společnost byla sice umlčena a dokonce apatizována, ale že šlo o společnost výrazně politicky vyspělou, která angažovanost ve veřejných záležitostech považovala za samozřejmou součást života.

Předchozí do profesních a společenských skupin roztržiděné informování Le Monde a zejména jeho zpravodaje Michela Tatu o dění v Československu ukazuje, že tento společenský pohyb byl reflektován i v zahraničí jako autonomní proud obrodného procesu. Prvotní stimul přišel sice, vyjma spisovatelů a studentů, kteří kritizovali režim z vlastní iniciativy, shora, tj. výměnou vedení a sebekritikou KSČ provedenou na lednovém plénu, ovšem je zároveň patrné, že se všechny proudy společenské kritiky záhy osamostatnili a iniciativu vlastně převzaly. A to až do té míry, že ještě i v tomto sledovaném období „počátků“ Pražského jara, tak jak byly vymezeny říjnovým a březnovým plénem Ú KSČ, projevila snaha obrozených představitelů strany tempo této emancipace regulovat.

Již v tomto období počátků se tak projevila velká část trendů, které následně sílily ve druhé části jara a které vrcholily v létě 1968.

III/ Pražské jaro jako proces / úvod

Pro tuto práci bylo za počátky Pražského jara vymezeno období od říjnového pléna do zvolení Ludvíka Svobody prezidentem republiky na sklonku března 1968. Také francouzský tisk vnímá tento předěl jako první příležitost pro zamyšlení nad dosavadním průběhem: první reflexe v týdeníku *Lettres françaises* i v měsíčníku *Les Temps modernes* se objevují bezprostředně poté. Práce bude ve své poslední části vycházet z dubnového vydání Sartrova listu, které věnovalo poprvé od počátku obrodného procesu v ČSSR tématu prostor a to šedesát stran, čili přibližně třetinu celého vydání. Obsahuje několik textů. *Les Temps modernes* následně věnovaly Pražskému jaru v Československu také velkou část svého dvojčísla srpen-září, které zde však již nebude předmětem zájmu. Aragonova *Lettres françaises* přinášela informace o kulturním dění v ČSSR pravidelně již na podzim, a srpnu se věnovala na třikrát po sobě jdoucích titulních stranách. Předmětem analýzy zde však bude na pokračování vycházející reportáž šéfredaktora listu Pierra Daixe „Ce printemps de Prague“ uveřejněná rovněž ve třech po sobě jdoucích týdnech počínaje 3. dubnem 1968.

A/ *Les Temps modernes* - Socialismus k přepracování

Dubnové číslo měsíčníku Jeana-Paula Sartra *Les Temps modernes* přináší k vývoji Pražského jara informace poprvé a celkem v šesti textech. Zaprvé je to redakční úvod k tématu „Československo“ od André Gorze pod titulkem „Socialismus k přepracování“, dále text Iliose Iannakakise „Zrod socialistické opozice v lůnu socialismu“, text Franca Bertone „Intelektuálové a moc“ (původně ovšem ze září roku 1967), projev Milana Kundery ze IV. sjezdu spisovatelů „Kultura a národní existence“, projev A.J. Liehma tamtéž pod titulkem „Za

socialistickou kulturní politiku“ a naposled rozhovor téhož s Ludvíkem Vaculíkem.

Pro potřeby této práce je rozhodující příspěvek „Zrod socialistické opozice v lůně socialismu“ Ilios Iannakakise. Zatímco redakční úvod je spíše informativního charakteru o povaze tématu, oba projevy i úvaha Franca Bertone jsou z doby před začátkem obrodného procesu, jak byl definován pro potřeby této práce, a rozhovor Čecha s Čechem nereflektuje dostatečně názorně francouzské myšlení o Pražském jaru, tento text je psán přímo pro toto dubnové číslo.

Iannakakis zrod opozice z titulku textu vidí kdesi v červnovém Sjezdu spisovatelů a z něj v projevu Ludvíka Vaculíka, z něhož obsáhle cituje.⁹⁸ Následně si klade otázku, jak se v tomto Vaculíkem popisovaném stavu všeobecné lhostejnosti, v níž vládl zvyk, že se vše rozhoduje „nahore a anonymně“ mohl odehrát za tak krátkou dobu tak rozsáhlý konflikt.⁹⁹

Na tuto otázku se pokouší odpovědět. Za jeden ze zdrojů považuje, až do jejich zakázání, Literární noviny, časopis Svazu spisovatelů. Připomíná ovšem také fakt, že četné diskuse v přípravné fázi se odehrávají zkrátka „mezi přáteli“¹⁰⁰ Na druhou stranu ovšem uznává také rozsáhlou práci samotné strany, práci komunistů všech profesí, a uzavírá, že právě zde se rodí vnitrostranická opozice chtějící reformovat především stranu samotnou.¹⁰¹

Z těchto dvou proudů, veřejného a stranického, vyvozuje také dvě koncepce proměny a následně i dva proudy o různé intenzitě ovlivňující průběh Pražského jara. Zatímco první proud se domníval, ukazuje Iannakakis, že vše pocházející od „aparátčků“ je svým původem logicky deformované, druhý se domníval, že stranické záležitosti mají řešit především osoby

---

⁹⁸ Ilios Iannakakis, „Naissance d’une opposition socialiste au sein du socialisme“, Les Temps modernes - duben 1968, str. 1783-5

⁹⁹ tamtéž, str. 1786

¹⁰⁰ tamtéž

¹⁰¹ tamtéž, str. 1787

„interní“, tedy straníci.¹⁰² První koncepci zastávali především komunističtí spisovatelé, umělci a filosofové, druhou velká většina tzv. reformních komunistů ve straně.¹⁰³

Vedle obecného pocitu potřeby změny, zastávané straníky i intelektuální veřejností, zde působilo podle autora ještě několik dalších faktorů, mezi nimiž zejména silně ekonomická situace země a slovenská otázka. Bezprostřední příčinou průběhu říjnového pléna byla podle autora „stalinistická kampaň“ vedená proti Literárním novinám po IV. Sjezdu spisovatelů. Přestože na sjezdu došlo k naprostému rozchodu svazu se stranou, uvádí Iannakakis, tisk ani veřejnost to vůbec nezaznamenaly.¹⁰⁴ Dokonce ani po vyloučení některých spisovatelů na plénu ÚV KSČ v září téhož roku, kde se projednávala hospodářská a kulturní politika strany, nedošlo k žádnému ohlasu. Členové ÚV, kteří nebyli se závěry spokojeni, viditelně nechtěli podle autora v menšině riskovat to, že se jim nepodaří na tomto případě změnit poměry ve straně, neboť ke kulturní politice byla velká část ÚV málo citlivá.¹⁰⁵ Tím se autor dostává k událostem počínajícím od říjnového pléna, které popisuje víceméně konformně s tím, jako Le Monde. Z krize režimu v období před výměnou vedení vyvozuje sedm závěrů: (1) v režimu, kde vše řídí ÚV KSČ se nemůže skutečná socialistická opozice zrodit jinde než v plénu ÚV samém, (2) v ovzduší plném lhostejnosti a rezignace je to právě stranická opozice, která jediná může „sehrát“ roli „svědomí národa“ v první fázi obrody, (3) částečné reformy, bez potřebné marxistické kritiky, by režim pouze oslabil a možná vedly k jeho zániku, (4) zárukou skutečné demokratizace strany je jednota slov a činů, jak se vyjadřuje i Alexandr Dubček, (5) poprvé se v lidově-demokratickém zřízení tyto změny započaly demokraticky, (6) trvalo dvě měsíce od prvních

---

¹⁰² tamtéž, str. 1788

¹⁰³ tamtéž

¹⁰⁴ tamtéž, str. 1791

¹⁰⁵ tamtéž, str. 1793

změn, než se do obrodného procesu zapojila celá veřejnost, neboť byla z počátku k opravdovosti změn po letech represí nedůvěřivá a konečně (7) největším nebezpečím pro nové vedení jsou oportunisté z řad konzervativců, kteří mohou své staré metody znovu aplikovat na svých úsecích v novém režimu.¹⁰⁶

Proto autor doporučuje v závěru: „Bezpodmínečnou nutností pro úspěšné a nepolovičaté dokončení liberalizačního procesu, nemá-li degenerovat v předchozích problémech, je radikalizace lidových mas.“¹⁰⁷

B/ Lettres françaises - Toto jaro v Praze

Podtitul textu šéfredaktora Pirre Daixe „Toto jaro v Praze“ uveřejněném v týdeníku Louise Aragona Lettres françaises zní: „Poznámky k pochopení československých spisovatelů“. Jak sám uvádí, Pirre Daix nebyl v Praze v březnu 1968 původně proto, aby napsal reportáž o obrodném procesu v závěru jeho počáteční fáze, ale kvůli několika schůzkám s osobnostmi československého strukturalismu. Před několika týdny byl ostatně tento publicista oceněn československou zlatou plaketou za spolupráci a přátelství.¹⁰⁸ Když ale přijel, viděl, že se v ČSSR odehrává cosi, co není jen proměna, že jde o revoluci: „Zeptal jsem se ještě ve dveřích: ‚Co se tu děje u vás? To je revoluce?‘, Machonin odpověděl: ‚Samozřejmě‘. Bylo to jako bych na svou otázku nedostal žádnou odpověď. Nebo možná pochopil mou otázku ironicky.“¹⁰⁹ Viděl, že se musí sám dívat, aby pochopil.

Reportáž, která začíná v Rozvadově, a zavede čtenáře postupně nejprve na několik veřejných míst, kde se odehrává aktuální život, je rámována pohledem na vlající vlajku na Pražském

¹⁰⁶ tamtéž, str. 1797-1800

¹⁰⁷ tamtéž, str. 1800

¹⁰⁸ nepodepsáno, „A l'ambassade de Tchécoslovaquie“, Lettres françaises, 14. února 1968, str. 2

¹⁰⁹ Pierre Daix, „Ce printemps a Prague (I)“, Lettres françaises, 3. dubna 1968, str. 18

hradě, symbolu přítomnosti prezidenta (Novotného, pozn. aut.) v úřadě. Končí v situaci, kdy vlajka na Hradě přechodně není, prezident Novotný odstoupil, je to tedy text psaný v týdnu předcházejícím březnovému jednání pléna ÚV KSČ.

První „změnu“, jak Pierre Daix říká, neboť Prahu navštívil také o Vánocích 1967 a i dříve během minulého roku, zaznamenává hned úvodem: ocitnul se v malé místnosti plné lidí a novin se zapnutou televizí, kde všichni čekali na nové zprávy o tom, co se v jejich zemi děje. Dodává: „To byste museli znát ty noviny mechanicky kupované, ani neotevřené a tak zahozené do koše, jako vyšly z rotačky, potichu zapnutou televizi s nudnými komentáři, jejichž obsah byl dopředu znám...“¹¹⁰

Následně se čtenář ocitne v redakci týdeníku, který tuto dobu spoluvytvářel: v Literárních listech. Odtud i scéna s dotazováním po revoluci. Zde v redakci „má vše již příchutí vítězství“, píše Daix a dodává s výpočtem redaktora listu Sergeje Machonina: prodej tohoto literárního časopisu stoupal od prvního čísla, které začínalo na osmdesáti tisících výtiscích, přes druhé číslo se 120 tis. a třetí se 160tis. na čtvrté s 200tisíci.¹¹¹

Následují ještě dvě důležitá setkání: ve Svazu protifašistických bojovníků (SPB) a se studenty ve Sjezdovém paláci na Výstavišti. „Změny bijí do očí,“ píše Daix hned jak vejde do objektu svazu a vidí velký nápis „Rehabilitace!“. A skutečně, pokračuje, rehabilitace jsou hlavním tématem těchto dní, tisíce lidí žádají očištění od křivd, které na nich byly vykonány během politických čistek v padesátých letech. Tyto křivdy totiž, uzavírá Daix, v tomto ovzduší „trvají“, což je nesnesitelné. Druhé klíčové slovo vedle „rehabilitace“ zaznamenává Daix slovo „aktiv“ – „Po celé zemi se konají stovky a stovky schůzí, na ministerstvech a v továrnách,

---

¹¹⁰ tamtéž

¹¹¹ tamtéž

v družstvech a odborech, ve všech představitelných organizacích. Schůze o situaci pouze nediskutují, ale činí závěry, žádají účtovat, interpelují zodpovědné osoby a přímo ministry, vedoucí představitele strany a prezidenta".¹¹²

Závěrem onoho dne navštíví reportér ještě Sjezdový palác na Výstavišti v parku, jak připomíná, pojmenovaném po autorovi reportáže z koncentračního tábora Juliu Fučíkovi. Zde se koná jedna z mnoha debat mezi představiteli KSČ a mládeží. U vchodu do debatního sálu na setkání, „jakého se neúčastníme dvakrát za život“, píše Daix, se odehrává tato scéna mezi asi padesátiletým funkcionářem a jedním z tlačících se lidí, kterou Daix zaznamenává za všechny další: „Netlačte se tak! Když si vzpomenu na to, že jsme vás dvacet let nemohli dostat na jedinou schůzi...‘ a někdo za námi zakřičel: ‚No jo, ale celých dvacet let jste taky neříkali nic, co by nás zajímalo!‘ Dveře jsou otevřeny se smíchem. Už se nezavřou.“¹¹³

Reportáž jde ale postupně stále více a více do hloubky tak, jak se začíná věnovat minulosti, příčinám stávajícího stavu. A Pierre Daix dodává, že to je také to, čím Československo v současnosti prochází, ale upozorňuje na to, že to není otázka vyřizování účtů s minulostí, ale „naopak obnovení spojení s revoluční tradicí a proces regenerace potřebný ke zvládnutí problémů dneška a zítřka.“¹¹⁴

Reportáž se tak postupně proměňuje místy v analýzu a věnuje se postupně ještě seznámení čtenáře s osobností Antonína Novotného a ekonomickou krizí šedesátých let, dále počátkům kritiky na IV. Sjezdu spisovatelů v létě 1967, krizi na Slovensku zapříčiněnou nevhodným chováním prezidenta při návštěvě, a studentské manifestaci v říjnu.

Pierre Daix se pokouší najít zdroje lednového pléna pléna. Nachází je v právě v těchto čtyřech okolnostech. Ekonomická reforma, na niž prezident před několika lety přistoupil pod

---

¹¹² tamtéž

¹¹³ tamtéž, str. 19

¹¹⁴ Pierre Daix, „Ce printemps a Prague (III)“, Lettres Lettres françaises, 18. dubna 1968, str. 19

tlakem hospodářské situace v zemi, znamenala postupné zavádění částečné samosprávy do řízení podniků: „Decentralizace řízení podniků se stala spouštěcím bodem, na jehož konci byla Novotného demise.“¹¹⁵ Autor si následně klade otázku, proč právě spisovatelé byli první, kdo se proti režimu ozval. Takto odpovídá slovy svého příkladného nového funkcionáře Josefa Borůvky: „Není spisovatel ten, kdo umí vyjádřit slovy, jak se člověk cítí? (...) Pokřivení citů a lidských vztahů musejí tedy přirozeně mnohem silněji působit na umělce a to jeho pocity musejí být v takových chvílích mnohem bolestivější. Zde je, domnívám se, odpověď na to, proč spisovatelé tehdy zareagovali.“¹¹⁶ Podobným způsobem analyzuje rovněž návštěvu prezidenta Antonína Novotného na Slovensku ve dnech oslav stého výročí založení Matice slovenské, kde na pozdrav jakéhosi staršího muže, který jej oslovil „pane prezidente“ odpověděl rozhořčeně, že se říká „soudruhu prezidente“ a odjel bez převzetí darů. Tím se dostal do přímé konfrontace, rozvádí událost Daix, s vedoucím tajemníkem ÚV KSS Alexandrem Dubčekem, který se také odhodlal k jeho kritice před plénem ÚV.¹¹⁷ Studentské manifestace popisuje Pierre Daix víceméně shodně s výše citovaným Le Monde a Michelelem Tatu.

Není nezbytně nutné shrnout všechny poznatky, které Pierre Daix do své reportáže pro *Lettres françaises* vsunul. Podstatné bylo naznačeno: týdeník Louise Aragona přinesl třídílnou celkem osmistránkovou reportáž z Československa proto, aby svým čtenářům vysvětlil, co se v ČSSR na jaře 1968 dělo, jakou mělo ono jaro atmosféru, ale především snad to, jaké mělo příčiny. Pierre Daix byl jako častý návštěvník Československa obeznámen se situací v zemi dlouhodobě, měl zde řadu kontaktů v místech, která se stala klíčovými právě v průběhu Pražského jara, jako např. Literární listy. Byl tak přítomen tepu obrodného procesu, resp. zejména jeho veřejné části ve

¹¹⁵ Pierre Daix, „Ce printemps a Prague (I)“, *Lettres françaises*, 3. dubna 1968, str. 20

¹¹⁶ Pierre Daix, „Ce printemps a Prague (II)“, *Lettres françaises*, 11. dubna 1968, str. 18

¹¹⁷ Pierre Daix, „Ce printemps a Prague (I)“, *Lettres françaises*, 3. dubna 1968, str. 20

společnosti, méně již té stranické. Daix se tak přirozeně věnuje více společenským změnám a v některých z nich možná trochu přeceňuje roli představitelů kulturní sféry. Například takřka úplně pomíjí zahraniční vlivy, neupozorňuje na možná nebezpečí plynoucí z rychlosti a nestejného tempa obrodného procesu ve straně a společnosti, jak na to například upozorňuje v době i předcházející otištění Daixovy reportáže Michel Tatu v Le Monde. Pierre Daix vnímá Pražské jaro jako lidové povstání, jako intelektuální revoltu, spíše než jako politicko-historický proces.

C/ závěr

Oba texty, autorů Ilios Jannakakise i Pierra Daixe, jak patrně, jsou velmi odlišné. Oba se sice snaží nalézt příčiny změn počínající kdesi v říjnu, pokračující výměnou vedení v lednu a vrcholící právě v době uveřejnění obou textů na počátku dubna 1968 a na těchto příčinách (hospodářská situace, Slovensko, Sjezd spisovatelů, manifestace studentů v říjnu) se shodují. Zatímco v Lettres françaises provádí autor analýzu současného stavu společnosti, tak jak ji v Československu osobně poznal v březnu 1968, Les Temps modernes se soustřeďují na politologické zobecnění, které ze zkušenosti počátku obrodného procesu v ČSSR vyplývá pro lidově-demokratické režimy obecně, pro ten československý zvláště a proč se vše seběhlo tak, jak se seběhlo. Závěrem naznačuje, jak musí společnost postupovat, aby si trend udržela.

Je pozoruhodné, že ani jeden z obou nesporně fundovaných a pečlivých analytických textů, naprosto nezohledňuje mezinárodně-politickou situaci Československa. Situaci, která se obrodnému procesu stala nakonec osudná.

závěr všeho

Tato práce zaměřená na popis a analýzu událostí Pražského jara 1967-8 v době mezi jednáními plén ÚV KSČ v říjnu a březnu ve francouzském tisku, zastoupeném třemi listy: deníkem Le Monde, týdeníkem Lettres françaises a měsíčníkem Les Temps modernes výzkumem v pramenech zjišťovala, do jaké míry a jakým způsobem byl francouzský čtenář periodického tisku informován o dění v Československu v době Pražského jara. Lze tedy závěrem konstatovat, že období mezi říjnovým a prosincovým, resp. lednovým plénem ÚV KSČ, byly i ve Francii informace velice kusé. Bylo to dáno především tím, že vedení strany v čele s Antonínem Novotným přirozeně nemělo zájem na medializaci sporů, které se snažilo považovat za vnitrostranické. Od nástupu nového vedení s Alexandrem Dubčekem jako 1. tajemníkem došlo k opaku: nové vedení, které se snažilo na svou stranu, a úspěšně, získat veřejnost, tlačilo na zveřejňování všeho. To, co reformní komunisté použili zprvu jako zbraň proti svým protivníkům, lze vzpomenout například na zveřejňování toho, kdo jak v předsednictvu hlasoval, následkem čehož „konzervativci“ v nejužším vedení museli vysvětlovat své postoje v rozhlase a tím byli nuceni tváří v tvář veřejnému mínění, buď odejít nebo se přizpůsobit poměrům, totiž sdělovací prostředky, se mělo v další fázi Pražského jara obrátit proti nim. Náznaky těchto problémů se začínají objevovat již v březnu 1968.

Francouzský tisk tuto okolnost částečně reflektuje, zejména Michel Tatu v Le Monde. Na popisu příčin se zde citovaný tisk vesměs shodnul, ovšem odlišnosti lze nalézt v důrazech na možnosti a nebezpečí dalšího vývoje. Zatímco Michel Tatu klade v Le Monde ve většině svých příspěvků rozhodující váhu na nebezpečí zvenku, od „bratrských zemí“ a Sovětského svazu zejména, Piere Daix v Lettres françaises okrajově uvažuje nad vnitřními boji mezi jednotlivými skupinami uvnitř strany, ale

vesměs je jeho text ovlivněn přítomností v Praze v centru „revolučního dění“ a nad budoucností uvažuje málo, Ilios Iannakakis v Les Temps modernes vidí hlavní úskalí dalšího vývoje v nedotažení reform, které by vedly k novému zlhostejnění veřejnosti. Jako prostředek proti tomu doporučuje radikalizaci lidu.

Francouzský tisk se Pražským jarem zabýval, lze dokonce říci, že v době závěru sledovaného období, mu československý obrodný proces zcela dominoval, a to jak co do intenzity účasti a náklonnosti, kterou francouzští novináři ve vztahu k ČSSR projevíli, tak samozřejmě i co do rozsahu pokrytí všech jednotlivých proudů Pražského jara i jeho rozporů.

resumé

Par le „Printemps de Prague“ on comprend dans ce travail la période entre la fin de la réunion du Comité central du P.C. tchécoslovaque au mois d'octobre 1967 et le dernier jour du congrés du parti a Vysocany le 28. Aout 1968. On est plainement concient du fait que cette périodisation n'est pas autoritative mais plutot proposée par Petr Pithart dans son oeuvre Osmašedesátý, („Le Soixante-Huit“) et que c'est une périodisation respectée de la part des communistes dits reformistes.

Pour cela, on a choisi trois périodiques respéctés du centre-gauche (Le Monde), suivi par la gauche non-communiste (Les Temps modernes) jusqu'au communiste (Lettres françaises). On a également essayé de mettre en considération les différences de la périodicité de chaqu'un d'entre eux, alors que Le Monde est un quotidien, Les Lettres françaises un hebdomadaire et Les Temps modernes un mensuel.

Dans les trois parties de cette étude on essaie de regrouper et analyser des articles publiés sur l'iniciation de ce procesus en Tchecoslovaquie pendant sa première partie entre les réunions du C.C. du P.C. en octobre 1967 jusqu'au celui de mars 1968.

La première partie déroule les événements tells qu'ils se sont passés en principe dans les sessions du parti communiste et leur réflet dans Le Monde avec l'aide des agences de la presse mondiales et le correspondant particulier du journal Michel Tatu.

La deuxième partie suit l'évolution de l'émancipation de la société en ses vastes courants en parlant en particulier des écrivains, des étudiants, des journalistes, du clergé, et des autres groupes en notant également les voix individuelles.

Finalement, dans la troisième partie, on s'occupe des deux reportages analytiques publiées dans les deux magazines

mentionnés pour valoriser le regard en profondeur du procès du Printemps de Prague.

En conclusion du travail on note que l'étendue de l'information portée par la presse française s'accroît en temps car tandis qu'au début, notamment en novembre et décembre 1967, presque aucune information de la Tchécoslovaquie n'a été reprise par la presse en France, à partir du janvier 1968 et suite aux changements de la direction du P.C. en Tchécoslovaquie, ces événements deviennent, petit à petit, les nouveautés principales suivies par de nombreuses analyses. Enfin, on note particulièrement que la presse française, avec Le Monde en tête, est assez consciente aussi bien des avantages du processus de renouveau en Tchécoslovaquie que de ses limites.

prameny a literatura**I/ prameny**

Le Monde XXIV, říjen - prosinec 1967¹¹⁸

Le Monde XXV, leden - srpen 1968

Les Temps modernes, říjen 1967 - září 1968

Lettres françaises, říjen 1967 - září 1968

Rok šedesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KSČ, Svoboda
Praha 1969

Svědectví, ročník IX, číslo 34-35-36, Paris 1969

II/ literatura

Pithart, Petr: Osmašedesátý, Rozmluvy Praha 1990

Stránský, Pavel: O státě českém, Sfinx Praha 1946

Traverso, Enzo: Trhlina v dějinách, Academia Praha 2006

Zábrana, Jan: Jistota nejhoršího, Československý spisovatel
Praha 1991

---

¹¹⁸ Jednotlivé texty jsou uvedeny v průběžných poznámkách.